

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Sociálně vyloučená lokalita jako oběť
„oboustranné kriminality“**

Adéla Lachoutová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Sociálně vyloučená lokalita jako oběť
„oboustranné kriminality“**

Adéla Lachoutová

Vedoucí práce:

Mgr. Ladislav Toušek, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování

Mé největší poděkování patří vedoucímu práce, Mgr. Láďovi Touškovi, Ph.D., za projevenou trpělivost a cenné rady, které mi při výzkumu poskytl. Všem informátorům děkuji za ochotu se výzkumu účastnit. Dále děkuji Marcelovi Romanuttimu za pomoc, společnost a spolupráci na výzkumu. V neposlední řadě děkuji Báře Glaserové, Bc. Jarce Cifrové a Mgr. Lubovi Luptákovi, Ph.D..

OBSAH

1 ÚVOD	1
1.1 Cíle práce	4
1.2 Struktura práce.....	5
2 TEORETICKÁ ČÁST	6
2.1. Sociální exkluze.....	6
2.2. Kriminalita v kontextu sociální exkluze	8
3 METODOLOGIE	11
3.1. Návrátové zúčastněné pozorování	12
3.2 Polostrukturované rozhovory	12
3.3 Sekundární data	13
4 PRAKTICKÁ ČÁST	14
4.1 Charakteristika zkoumaného terénu	14
4.1.1 Obec.....	14
4.1.2 Sociálně vyloučené lokality.....	16
4.2 Kriminalita.....	22
4.2.1 Narušování veřejného pořádku.....	22
4.2.2 Zadluženost.....	24
4.2.3 Obchod s chudobou.....	26
4.2.4 Práce „na černo“	29
4.2.5 Majetková kriminalita.....	32
4.2.6 Podvod a lichva.....	32
4.2.7 Návykové látky.....	33
4.2.8 Delikvence dětí a mladistvých	33
4.2.9 Závažná trestná činnost.....	35

4.3 Shrnutí.....	35
4 ZÁVĚR.....	37
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	38
6 Resumé.....	41
7 Přílohy.....	42

1 ÚVOD

K projevům symbolického vyloučení jedinců, kteří jsou obyvateli sociálně vyloučených lokalit či jsou označeni za „Romy“, dochází především v rámci každodenní interakce mezi nimi a příslušníky majority. Paušálně je na ně nahlíženo jako na „parazity“, „neplatiče“ a podobně. Je však s podivem, že „parazity“ už nejsou označováni ti, kteří vytváří nabídku práce na černo a okrádají stát na daních, anebo ti, kteří vydělávají na chudobě ostatních. [Brož, Kintlová, Toušek 2007: 51]

Sociálně vyloučená lokalita, romské ghetto nebo český „Bronx“. Tyto tři názvy se v českém prostředí nejčastěji používají k označení sídlišť, ulic nebo jednotlivých domů ve městech a obcích, kde žijí lidé trpící sociálním vyloučením. Že se z velké části jedná o příslušníky romské menšiny lze snadno dovodit z posledních dvou příkladů. Obyvatelé těchto lokalit jsou charakterizováni jako „sociálně slabí“, „nepřizpůsobiví“ či „problémoví“, zdůrazňuje se jejich zadluženost, vysoká míra nezaměstnanosti a zneužívání dávek státní sociální podpory. A všechny sociálně patologické jevy spojované se sociálním vyloučením zastřešuje vysoká míra kriminality, která je sociálně vyloučeným jedincům povšechně přisuzována. Ve veřejném mínění tak převládá obraz těchto míst jako *„oblast(i), kam se nechodí“, protože jsou „semeniště(m) zločinu, kde člověk snadno přijde k úrazu a jimž je tak záhodno se vyhnout. Pouze šílenec by záměrně vstoupil do ´minového pole´. Všichni totiž vědí, že zde Čechům hrozí nebezpeční Romové...“* [Walach 2013: 2]. Vzhledem k povaze tohoto společenského diskurzu jsou pak všichni „Romové“ ti, kteří se ocitají v postavení, z něhož mají k sociálnímu vyloučení blíže než „bílí“ členové společnosti. A protože je „majorita“ majoritou, kriminalitě páchané jejími příslušníky, kteří tahají za druhý konec lana sociálního vyloučení, se příliš pozornosti nevěnuje. Tato se zakládá na zneužívání pozice

marginalizovaných, která je usnadněna jejich statistickou diskriminací¹. Svou strukturální povahou se řadí k fenoménům, které nezanedbatelně přispívají k udržování těchto lidí v sociálně vyloučeném postavení. Typickým příkladem je obchod s chudobou, organizovaný obchod s návykovými látkami nebo poskytování nelegálního zaměstnání. Mediální akcentace sociálně vyloučených jedinců jako původců kriminality, přílišné zevšeobecňování a nedostatečná reflektivita skutečnosti, že jsou také – a často možná převážně – jejími oběťmi, přispívá k prohlubování převládajícího diskurzu. Slovy Michala Růžičky a Lukáše Radostného:

„Pakliže je mediální obraz obyvatel nějaké lokality prvotnější než realita samotná [...], obyvatelům této lokality časem skutečně nezbude nic jiného, než aby se postupně stali svými vlastními mediálními obrazy“ [Radostný, Růžička 2006: 30].

Prostřednictvím stigmatizace a etiketizace, nezávisle na skutečné míře ohrožení těmito jevy, za jejichž původce jsou považovány sociálně vyloučení jedinci, tak dochází k jejich diskriminaci v různých sférách společenského života. Situaci sociálně vyloučených osob - resp. Romů – v České republice lze v tomto ohledu, a s jistým zjednodušením, pro ilustraci vztáhnout na analogii Afroameričanů v USA, kterou zmiňuje americký sociolog Howard Becker:

[...] černocho, o němž se věří, že napadl bílou ženu, bude potrestán mnohem pravděpodobněji než bílý muž, který se dopustí stejného činu [Becker 1963: 13; překlad A. L.]².

¹ Statistickou diskriminací rozumím proces, v němž jsou „vnější znaky, jako barva kůže, příjmení nebo přízvuk statisticky korelovány se skrytými vlastnostmi jejich nositele, jako jsou pracovní návyky, kvalita vzdělání a apod.“ [Steiner 2004: 226].

² „It is well known that a Negro believed to have attacked a white woman is much more likely to be punished than a white man who commits the same offense“ [Becker 1963: 13].

Tyto jevy bezprostředně ústí v udržování sociálně vyloučených osob v pozici „obětního beránka“ [Young 1999: 20; překlad autorka], tedy (domnělého) jediného možného narušitele pořádku a pachatele trestné činnosti, jehož následkem je neustále se prohlubující odcizení mezi sociálně vyloučenými a ostatními členy společnosti.

1.1 Cíle práce

Ve své bakalářské práci se budu zabývat kriminalitou v kontextu sociálního vyloučení. Nazývám ji „oboustrannou kriminalitou“, neboť považuji za zásadní vyzdvihnout její obousměrný charakter jako podstatu tohoto fenoménu. Nejprve bych ale ráda zmínila okolnosti, které mě k volbě tohoto tématu přivedly. Původní cíle mého výzkumu byly jiné a formovaly se dlouhodobě. V roce 2016 jsem se po dobu šesti měsíců účastnila jako tazatelka celorepublikového dotazníkového šetření, které uskutečnil projekt BRIZOLIT³ v rámci kvantitativní části svého viktimologického výzkumu. Během tohoto dotazníkového šetření jsem poprvé navštívila prostředí obce a lokalit, které jsem si posléze vybrala pro svůj terénní výzkum. Můj výběr ovlivnil zejména poměrně velký počet sociálně vyloučených osob vůči sociálně nevyloučeným obyvatelům obce a zejména odlišné umístění obou sociálně vyloučených lokalit v prostoru obce. Původní záměr spočíval v porovnání situace v těchto lokalitách z hlediska výskytu kriminální činnosti a vnímání vlastního pocitu bezpečí místních obyvatel. Vzhledem ke zjištěním v prvních týdnech výzkumu jsem od původních cílů ze dvou důvodů ustoupila. Přestože existence kriminálního či deviantního jednání, která ovlivňuje pocit bezpečí místních obyvatel, je pro dané lokality aktuální, nevyskytuje se zde v takové míře, aby naplnila výzkumné téma. Druhým a určujícím důvodem změny cílů výzkumu bylo zjištění, že pro dané prostředí existuje relevantnější a ve svých důsledcích významnější a komplexnější problém. Prozatímni výsledky výzkumu zde odhalily, možná právě díky absenci závažnější trestné činnosti ze strany sociálně vyloučených obyvatel, téměř modelové fungování mechanismů „oboustranné kriminality“ spojené se sociálním vyloučením.

Cílem této práce je popis konkrétních projevů porušování zákona a právních předpisů obyvateli obce, kteří jsou označováni jako sociálně vyloučení na jedné z pomyslných „stran“, a na té druhé pak těmi obyvateli,

³ Bezpečnostní rizika sociálně vyloučených lokalit: Vytváření znalostí a nástrojů pro management a prevenci kriminality.

kteří za sociálně vyloučené považováni nejsou, tedy členy majoritní populace a zástupci institucionální sféry. V další fázi se pokusím vysvětlit, jakou roli hraje tato oboustranná kriminalita v procesu utužování segregovaného postavení sociálně vyloučených jedinců ve společnosti. Mým cílem není obhajoba některé ze zmíněných „stran“ ani nalezení domnělého viníka, ale přiblížení určitého typu mechanismů, které napomáhají prohlubovat rozdíly mezi členy společnosti, prostřednictvím fenoménu „oboustranné kriminality“ jako symbolického hracího pole, kde se tyto mechanismy mohou projevit.

1.2 Struktura práce

Tato práce se skládá z úvodu, v jehož rámci představuji výzkumné cíle a důvody jejich výběru. Úvod následují tři hlavní části práce, a sice část teoretická, metodologická a praktická. Práci ukončuji závěrečným shrnutím výsledků výzkumu a doplňuji přílohami. V první, teoretické části, se věnuji vytyčení hlavních teoretických východisek s ohledem na téma práce. V metodologické části uvádím použité výzkumné metody, odůvodňuji výběr těchto metod ve vztahu ke zkoumanému terénu a popisuji způsob analýzy získaných dat. Třetí část pojednává vlastní terénní výzkum, obsahuje konkrétní příklady týkající se výzkumného tématu a vyjádření informátorů o dané problematice. V závěru práce se pokusím o interpretaci výsledků výzkumu v širším kontextu české společnosti. Práce dále obsahuje seznam použité literatury, anglické resumé a přílohy.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Sociální exkluze

Hlavním teoretickým východiskem mé práce je koncept sociální exkluze, který je nejčastěji vymezován jako proces, který znemožňuje jedincům nebo skupině přístup ke zdrojům běžně dostupným většinové společnosti, čímž tyto jedince nebo skupiny vylučuje na její okraj. Omezený přístup ke zdrojům znamená omezený přístup k symbolickému kapitálu⁴, bez něhož je pro jedince nemožné v majoritní společnosti fungovat. Důraz je kladen na pojmání sociální exkluze nikoli jako statického jevu, nýbrž jako „procesu“, „*mocenského vztahu*“ mezi vylučujícím a vyloučeným [Růžička, Toušek 2014: 112]. Praktickým důsledkem tohoto procesu je znevýhodnění nebo úplné vyloučení jedinců, resp. skupin, z participace na fungování běžné společnosti a nutnost adaptace na podmínky života v sociálním vyloučení, která spočívá v přijetí alternativních životních strategií. Tyto strategie nicméně „*znemožňují uspět ve většinové společnosti, a zpětně tak posilují a reprodukují stav vyloučení*“ [Brož, Kintlová, Toušek 2007: 14]. Konkrétním projevem sociální exkluze je nadměrná chudoba a sociálně-patologické jevy, zejména zvýšený výskyt kriminálního jednání.

Ve své práci budu sociální exkluzi rozumět jako fenoménu, který se manifestuje v prostoru, neboť prostor „*sám o sobě obsahuje principy vztahového chápání sociálního světa*“ [Bourdieu 1998: 37]. Pierre Bourdieu představuje sociální svět jako „*strukturu diferencí*“ založenou na rozmístění všech druhů kapitálu a forem moci na poli sociálních vztahů [Bourdieu 1998: 38]. Ali Madanipour, který se zabývá sociální exkluzí v intencích vztahu exkluze a prostoru, vysvětluje sociální svět inkluzivními a exkluzivními společenskými procesy, které vzájemně interagují. Tato interakce se manifestuje prostřednictvím kulturních, ekonomických a

⁴ Symbolický kapitál zde chápu jako účinek každé formy kapitálu ekonomického, kulturního, politického...), který je nahlížen a klasifikován společností a který určuje sociální postavení člověka v sociálním prostoru [Bourdieu 1998].

politických dimenzí tohoto světa, čímž zachovává sociální strukturu. Pokud selže, resp. pokud mezi sebou inkluzivní a exkluzivní procesy neinteragují, dochází k izolaci a v krajním případě ke zhroucení sociálních struktur [Madanipour 1998: 76-77]. Představíme-li si zjednodušený model společnosti jako určitého spektra sociálních vztahů, který formují inkluzivní a exkluzivní procesy, pak na jednom jeho konci se nachází společnost v těchto dimenzích plně integrovaná, kterou následuje „široká škála variací, v nichž jsou skupiny a jedinci v některých oblastech zcela integrovaní a z jiných oblastí zcela vyloučení“ [Madanipour 1998: 78; překlad A. L.]. Prohlubující se nerovnováha mezi procesy inkluze a exkluze pak na druhém konci spektra ústí ve společnost, která jakoukoli inkluzi v těchto dimenzích postrádá. „*Negativním jevem tedy není exkluze ve všech svých formách, ale absence procesů inkluze, nedostatek rovnováhy mezi exkluzí a inkluzí*“ [Madanipour 1998: 77; překlad A. L.]⁵. Sociálně vyloučeným jedincům, kteří mají z důvodů své situace omezený (rozuměj v sociálním prostoru majoritní společnosti) symbolický kapitál, je v konečném důsledku odepřen podíl na rozhodovacích procesech a přístup k veškerým zdrojům, které umožňují integraci do běžné společnosti [tamtéž: 80]. Nemají otevřený přístup k rozhodovacím procesům, informacím, zdravotní péči, výběru bydlení a dalším zdrojům. Jsou vytěsněni na okraj společnosti, v zájmu přežití adaptují své životní strategie na odlišné podmínky fungování sociálně vyloučeného světa, přičemž tato nová životní strategie způsobuje a reprodukuje neschopnost těchto jedinců vrátit se zpět do sféry většinové společnosti [Brož, Kintlová, Toušek 2007:14].

K reprodukci sociální exkluze přispívá segregace sociálně vyloučených jedinců od majority v konkrétním prostoru měst a obcí, kde vznikají tzv. sociálně vyloučené lokality. Žije-li člověk v marginalizovaném prostoru sociálně vyloučené lokality, toto jeho prostorové umístění odpovídá jeho umístění na společenském žebříčku:

⁵ What is a negative state of affairs, therefore, is not exclusion in all its forms but an absence of inclusionary processes, a lack of a balance between exclusion and inclusion.

[...] lokace v prostoru (resp. místo rezidence/bydliště) koresponduje s jinými charakteristikami sociálních aktérů, jako je jejich sociální původ a pozice, výše příjmu, věk, výše dosaženého vzdělání, etno-rasový status apod. [Růžička, Toušek: 121-122].

Sociální vyloučení v českém kontextu se týká, nikoli výlučně, ale především, „Romů“. Tuto skutečnost nemění ani fakt, že přibývá lokalit, v nichž početně nedominují [Čada 2015: 12]. S ohledem na skladbu obyvatel sociálně vyloučených lokalit, v nichž probíhal můj výzkum – devadesát procent z nich jsou „Romové“ - a skutečnost, že „Romové“ jsou také všichni moji informátoři, kteří trpí sociálním vyloučením, považuji za nezbytné upřesnit, jak budu termínu „Rom“ rozumět. Budu mu rozumět jako *„analytick[é] kategorii [...], postihující specifické kulturně-sociálně-ekonomické rysy, bez etnických konotací“* [Budilová, Jakoubek et. al. 2007: 17] a „Romy“ budu chápat jako *„nositele specifických kulturních vzorců, respektive zvláštní kultury“* [Jakoubek 2012: 40], případně jako ty, kteří jsou takto chápáni a označováni okolím.

2.2. Kriminalita v kontextu sociální exkluze

Jedním ze zdůrazňovaných aspektů sociální exkluze je vysoká míra kriminálního a deviantního jednání. Jedná se o strukturální jev, který vyplývá z procesu vylučování určitých členů společnosti z přístupu ke zdrojům, které jsou majoritní populaci dostupné. Jejimi pachateli a oběťmi jsou jak marginalizované skupiny nebo jedinci, tak členové většinové společnosti.

V českém Trestním zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) je trestný čin definován takto:

Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně [§ 13 (1)].

Definice je to jasná, na kriminalitu a deviantní jednání v kontextu sociálního vyloučení snadno uplatnitelná. Problém představuje spíše to, jak to, co je „trestný čin“ klasifikuje majoritní společnost a sociálně vyloučení Romové. Příslušníci majority sdílejí výkladové rámce toho, co není společensky konformní a zákonné jednání. Romové, kteří žijí v sociálním vyloučení, mohou vnímat to, co je „trestné“, odlišně. A přestože se v tomto výkladovém rámci majoritní společnosti orientují, nesdílejí ho. Marek Jakoubek vysvětluje, jaké jsou hlavní možné příčiny odlišného chápání kriminality Romy⁶. Prvním z nich je funkčnost přežívajících fragmentů tradiční romské kultury, druhý Romy chápe jako nositele kultury chudoby⁷. Rozdílné pojetí kriminality majoritní společností a Romy spočívá v rozdílném chápání významu rodiny a pravdy [Jakoubek 2012: 48]:

Namísto věrnosti pravdě (v intencích její konceptualizace majoritní společností) se v romských osadách setkáváme s ideálem věrnosti rodině. Pravda není v romské osadě chápána jako hodnota nezávislá na rodinných zájmech, ale je jim plně podřízena. Pro obyvatele romských osad (respektive nositele odpovídající kultury) není pravda skutečností hodnotově neutrální, nejedná se pro ně o kategorii „objektivní“, nalézající se mimo dobro a zlo, ale naopak – pravda je pro ně kategorií mravně zatíženou (pravda je dobrá) a je tedy nepředstavitelné, že by mohla škodit,

⁶ Vztahuje se na Romy, kteří přišli do ČR v rámci migrace ze slovenských osad [Pavelčíková N. 2008: 62-80].

⁷ Lewis, O.: The Culture of Poverty, Scientific American, sv. 215, č. 4, 1966, str. 19-25; translated by permission of Harold Ober Associates Incorporated.

neboť pak by se již o pravdu nejednalo [...]. Pravdivé je zde tedy to, co je (zároveň) dobré (pro rodinu). [tamtéž]

Tuto interpretaci deviantního, resp. kriminálního jednání sociálně vyloučených Romů pokládám pro studium těchto jevů v českém kontextu za zásadní, neboť otevírá prostor širším interpretacím dění ve společnosti. Přijetí tohoto hlediska umožňuje přistupovat ke světu sociálně vyloučených a nevyloučených členů společnosti jako ke dvěma prostorům, jejichž interpretace světa je odlišná. Sociální napětí, které mezi nimi panuje, pak vyvstává ze vzájemné interakce mezi nimi a bez přístupu aktérů k výkladovému aparátu „*těch druhých*“. Deviace a kriminalita se tak stávají fenomény, které si žádají nutnost reinterpretace, překladu do „*jazyka*“ sociálního světa vlastní skupiny. Howard Becker hovoří o deviaci jako o jednání, které není v souladu s pravidly [Becker 1963 :8]. Člověk, který se takového jednání dopustí, je pro skupinu, jejíž pravidla porušil, *outsiderem*. Becker dále uvádí, že:

Osoba, která je proto označená za outsidera, může k této skutečnosti přistupovat z jiného úhlu pohledu. Nemusí akceptovat pravidlo, podle něhož je souzen, a ty, jenž ho soudí, nemusí pokládat za kompetentní nebo legitimně oprávněné k tomuto úkonu. Z toho plyne druhý význam tohoto pojmu: narušitel pravidel může za outsidery považovat své soudce [tamtéž: 1-2; překlad A. L.].⁸

Prostor sociálních vztahů sociálně vyloučených a nevyloučených jedinců a skupin budu pokládat právě za takové světy, které jsou si vzájemnými *ousidery*, navzdory tomu, že vyrůstají z kořenů jedné a též společnosti.

⁸ But the person who is thus labeled an outsider may have a different view of the matter. He may not accept the rule by which he is being judged and may not regard those who judge him as either competent or legitimately entitled to do so. Hence, a second meaning of the term emerges: the rulebreaker may feel his judges are outsiders [Becker 1963: 1-2].

3 Metodologie

S ohledem na téma a výše popsané cíle výzkumu (a tedy možnost obtížného vstupu do terénu) jsem jako základní výzkumnou metodu zvolila návratové zúčastněné pozorování podpořené neformálními rozhovory konanými v jeho rámci. Neméně důležitou metodou zisku dat mi byly polostrukturované rozhovory s participanty výzkumu. Tyto metody jsem doplnila studiem relevantních sekundárních zdrojů a obrazovou dokumentací zkoumaného terénu.

Na výzkumu jsem spolupracovala se studentem třetího ročníku bakalářského programu Sociální a kulturní antropologie ZČU, Marcelem Romanuttim. Tuto skutečnost považuji vzhledem k charakteru zkoumaného terénu za velmi významnou. Naše spolupráce probíhala nejen v rámci zúčastněného pozorování, ale také během polostrukturovaných rozhovorů. Hlavní přínos spatřuji v rozšíření svého zorné pole, které přineslo vnímání dané problematiky i konkrétních situací v terénu z pozice opačného genderu. Naše spolupráce měla pozitivní vliv také v prostředí romských sociálně vyloučených obyvatel, neboť mi usnadnila nejen samotný vstup do terénu, ale především navázání kontaktu s mužskou částí této populace.

Informátory jsem získávala metodou nepravděpodobnostního účelového výběru, zejména pak metodou *snow ball*. Podařilo se mi obnovit kontakt s informátorkami z minulého roku, díky nimž jsem měla do terénu jedné ze sociálně vyloučených lokalit snadnější vstup. Polostrukturované rozhovory s informátory z oficiálních institucí probíhaly na předem domluvených schůzkách. Jejich seznam je uveden v příloze (Příl. 1).

Po etické stránce byla a je mým hlavním cílem ochrana informátorů a snaha v co největší možné míře následovat etický kodex vydaný Asociací amerických antropologů [AAA 1998]. Informátory a ostatní osoby zahrnuté do výzkumu zde uvádím pod pseudonymy a obec, ve které výzkum probíhal, pouze jako „Obec“.

Získaná data jsem během výzkumu podrobovala analýze. Z finální analýzy dat jsem vyvodila závěry výzkumu.

Příloha práce obsahuje obrazovou dokumentaci a úryvek z přepsaného polostrukturovaného rozhovoru.

3.1. Návratové zúčastněné pozorování

První týdny výzkumu jsem věnovala především návratovému zúčastněnému pozorování a neformálním rozhovorům se „starousedlíky“ a sociálně vyloučenými obyvateli obce. S ohledem na citlivé téma výzkumu předcházely strukturovaným rozhovorům rozhovory neformální, které jsou přínosné pro vstup do terénu a budování důvěry mezi výzkumníkem a informátory [Bernard 2006: 213]. Z průběžně získávaných dat vzešlo konkrétní téma výzkumu (viz výše). V souvislosti s tímto tématem jsem zvolila tři základní zkoumané populace. První z nich představují obyvatelé sociálně vyloučených lokalit v obci, jimiž jsou převážně Romové. S ohledem na skutečnost, že všichni informátoři z této populace jsou Romové, budu pojmem „sociálně vyloučení“ vztahovat právě k nim. Druhou populací jsou obyvatelé obce, kteří sociálním vyloučením netrpí, a sice „starousedlíci“⁹. Třetí populaci, která zasahuje do dané problematiky, zastupují představitelé oficiálních institucí. Zúčastněné pozorování jsem uskutečňovala mezi prvními dvěma zkoumanými populacemi. Se zástupci institucionální sféry probíhal výzkum pouze formou polostrukturovaných rozhovorů.

3.2 Polostrukturované rozhovory

Pro každou ze zkoumaných populací byla vypracována samostatná osnova rozhovoru. Témata byla rozdělena do několika oblastí vždy podle

⁹ „Neromští“ obyvatelé obce.

konkrétní populace a zájmů výzkumu. V rozhovorech s obyvateli sociálně vyloučených lokalit jsem se soustředila na jejich vnímání místa svého bydliště, jejich vztahy s ostatními obyvateli lokalit a starousedlíky, zaměstnanost, vztahy s policií a institucionální sférou. Rozhovory se „starousedlíky“ se týkaly jejich vztahu k místním sociálně vyloučeným obyvatelům, zjišťovala jsem, zda a jaký typ kriminální činnosti jim přisuzují, a jak vnímají situaci v obci z hlediska bezpečnosti. Osnovy pro jednotlivé informátory zastupující sféru oficiálních institucí obsahovaly dvě části. První z nich, shodná pro všechny, se skládala z obecných otázek na téma kriminální činnosti, povahy místních sociálně vyloučených lokalit, charakteristiky jejich obyvatel a vzájemné vztahy s majoritním obyvatelstvem. Druhá část se u každého z informátorů lišila vzhledem k jeho konkrétní sféře působnosti.

3.3 Sekundární data

Před začátkem samotného výzkumu i v jeho průběhu jsem prováděla rešerši relevantní literatury, abych si vytvořila širší povědomí o oblastech, které se mého výzkumu týkají. Zdrojem mi byly zejména monografické publikace a články v odborných časopisech těch autorů, kteří se zabývají sociální exkluzí a kriminalitou s ní spojenou. Dále jsem provedla rešerši internetových a mediálních zdrojů, které nějakým způsobem pojednávají situaci v obci, již jsem zvolila pro svůj výzkum, s důrazem na problematiku týkající se místní sociálně vyloučené populace.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Charakteristika zkoumaného terénu

4.1.1 Obec

Obec, v níž výzkum probíhal, leží v západní části Plzeňského kraje. První historicky doložené zmínky o její existenci pocházejí z druhé poloviny 14. století. Její součástí je několik přilehlých vesnic, se kterými čítá necelých 1 300 obyvatel (průměrný věk 37 let)¹⁰. Obec samotná pak čítá necelých 1 000 jedinců, z nichž 250–300¹¹ lidí žije v sociálním vyloučení. Tito lidé jsou soustředěni v bytových domech ve dvou sociálně vyloučených lokalitách v různých částech obce (s výjimkou jedné patří všechny bytové domy jednomu majiteli). S ohledem na jejich polohu jsem tyto lokality nazvala „Horní“ a „Dolní“. Ostatní zástavbu tvoří převážně rodinné domy. Obec má vlastní obecní úřad, funguje zde pobočka České pošty, mateřská a základní škola, knihovna (pouze jeden den v týdnu), dvě fotbalová a tři dětská hřiště (jedno se nachází vedle obecního úřadu, druhé v odlehlejší části Obce, třetí a nejmenší na zahradě fary), obchod se smíšeným zbožím, vietnamská „večerka“ a dvě restaurační zařízení. Přímo v obci se nacházejí dvě firmy, které poskytují zaměstnání v oblasti manuální práce. Jedná se o montáže automobilových doplňků, a zemědělskou výrobu. Tyto firmy zaměstnávají zahraniční dělníky z místní ubytovny. Většina obyvatel musí dojíždět za prací do okolních měst, což jim usnadňují vlakové a autobusové spoje, které jezdí několikrát za den.

Neexistuje zde klasické centrum v podobě náměstí. Jeho funkci plní ulice, v níž se nachází většina výše zmíněných institucí (obr. 1). Jádrem je obchod a vietnamská večerka umístěná přímo v protější budově. V téže budově se nalézá ubytovna pro zahraniční dělníky a jedna z místních „hospod“ (druhá stojí v blízkosti nádraží a funguje především v

¹⁰ Dle údajů Českého statistického úřadu k 1. 1. 2016 [www.czso.cz].

¹¹ Jedná se o odhadovaný počet sociálně vyloučených jedinců v Obci, získaný od informátorů z institucionální sféry. Přesný počet těchto jedinců není znám vzhledem k jejich fluktuaci. Lidé, kteří z obce odchází a mají v obci trvalé bydliště, si jej často neodhlašují, nově přichozí se naopak k novému trvalému bydlišti často nepřihlašují.

době obědů). Několik metrů od obchodu je vzdálena budova jedné z výše zmíněných firem a pobočka České pošty, několik metrů opačným směrem lze dojít ke hřišti a obecnímu úřadu. Mateřská a základní škola se rozkládá ještě o několik desítek metrů dál. V blízkosti centra se nachází zastávka autobusu (obr. 2). Toto centrum sousedí s Dolní lokalitou a spolu s ní je ze všech stran obklopeno rodinnými domy starousedlíků. Obci vévodí místní kostel a přilehlá fara, vybudované na vyvýšeném místě na kraji obce.

Ve veřejném prostoru Obce se nenachází místa vhodná ke sdružování lidí. Během výzkumu jsem našla pouze jednu lavičku umístěnou před domem s vietnamskou večerkou a jednu lavičku na dětském hřišti u obecního úřadu. Na trávníku vedle firmy v centru obce sice stojí venkovní posezení (dřevěný stůl a dvě lavice), je na něm však pověšena cedule s nápisem: „Soukromý pozemek. Zákaz vstupu!“ (obr. 3.). Někteří „starousedlíci“ využívají k setkávání restauraci v centru obce, ostatní se setkávají na ulici či na dětském hřišti (při doprovodu svých dětí). Další místa setkávání se mi v rámci zúčastněného pozorování nepodařilo odhalit (tento fakt může být nicméně ovlivněn nepřívetivým počasím, a tedy nedostatkem vhodných příležitostí). Sociálně vyloučení obyvatelé se setkávají zejména v prostoru lokalit – na schodištích u vchodů do bytovek, na improvizovaných posezeních před nimi a před/v garážích. Zejména mladiství pak mají „svá místa“, kde tráví čas (například fotbalové hřiště, travnaté prostranství u jednoho z improvizovaných nohejbalových hřišť, aj.).

V porovnání s mou první návštěvou během dotazníkového šetření v roce 2016 jsem zde nezaznamenala žádné vnější viditelné změny.

4.1.2 Sociálně vyloučené lokality

V Obci se nachází, jak bylo uvedeno, dvě sociálně vyloučené lokality, „Horní“ a „Dolní“ a jejich obyvateli jsou dle odhadů, jak místních obyvatel, tak expertních [GAC 2015] z devadesáti procent Romové. Lokality se liší velikostí, mírou prostorového vyloučení a zaměstnaností¹² a jsou provázány vzájemnými vztahy jejich obyvatel. Těmi jsou jak příslušníci několika různých rodin, tak „samostatné“ rodiny, které s ostatními nemají nic společného. Zaměstnankyně České pošty, která pracuje na místní pobočce mluví o přibližně deseti příjmeních, které se zde s nově příchozími stále opakují.

Horní lokalita (obr. 4. viz příloha) se nachází na vyvýšeném místě na kraji obce nedaleko vlakového nádraží. V této lokalitě figuruje romský „kápo“, který vystupuje za místní obyvatele v kontaktu s „nevyločeným“ světem. Pokud dojde ke konfliktům uvnitř lokality i mimo ni, jeho autorita je usnadňuje urovnat. Tato lokalita je prostorově vyloučená. Tvoří ji tři panelové bytové domy. Majitelem dvou z nich je pan Tomáš Kraus¹³. Jedná se o dvoupatrové bytovky s byty o velikosti 3+1, případně 2+1, bez garáží a bez výtahu. Výše nájmu za byt o velikosti 3+1 se podle sdělení informátora, který v takovém bytě v jednom z domů bydlí, se pohybuje kolem 13 000 Kč (včetně záloh na energie). Poplatky za odpad do nájmu zahrnuté nejsou. Záznamy Státní správy zeměměřičství a katastru uvádějí u obou domů centrální dálkové vytápění kotlem mimo stavbu¹⁴. Vnější a vnitřní stav domu spolu s polohou Obce výši nájmu (v porovnání s nájmy za byt stejné velikosti například v Plzni) neodpovídá. Na prostranství před jedním z domů je několik různě velkých pneumatik zasazených v zemi. Spolu s okolní travnatou plochou slouží jako improvizované dětské hřiště (obr. 4).

¹² Včetně práce „na černo“.

¹³ Stejně jako v ostatních případech se jedná o pseudonym.

¹⁴ Zdroj: www.cuzk.cz [navštíveno dne: 14. 4. 2017]

Třetí bytový dům vlastní pan Jaroslav Novák a jde o jediný dům v obou lokalitách, který nepatří panu Tomáši Krausovi. Tento dům má čtyři vyvýšená patra s byty o velikosti 1+1, 2+1 a 3+1. Výše nájmu se včetně měsíčních záloh na energie pohybuje od 5 000,- do 7 000,- Kč. Vytápění zajišťuje plynový kotel.¹⁵

Dolní lokalita (obr. 5., viz příloha) je zasazena do bezprostřední blízkosti „centra“ obce, není tedy prostorově vyloučena. Sestává ze sedmi panelových bytových domů. Jako vlastník je veden pan Tomáš Kraus. Každý dům má pouze jeden vchod, pět garáží a dvě vyvýšená patra. V domech není výtah. Topení zajišťuje centrální domovní kotel¹⁶. Čtyři z domů jsou situovány přímo v jádru Obce v sousedství centra, od zbylých tří jsou odděleny silnicí. Domy obklopují travnaté plochy, které patří obci. V blízkém sousedství této lokality stojí bytový dům v obecním vlastnictví, v němž žádní Romové nežijí.

Postava pana Tomáše Krause a jeho role není zcela jasná. Ve výpisu z Katastru nemovitostí¹⁷ je uveden jako jediný vlastník, a kromě výše uvedených bytovek v Obci mu patří také bytovky v blízkých vesnicích. Získal je v průběhu privatizace v devadesátých letech minulého století. Na této skutečnosti se shodují všichni informátoři z institucionální sféry. Okolnosti, za jakých k prodeji došlo, a kdo je opravdovým majitelem domů, se spíše domnívají. Objevily se domněnky, že jde o „bílého“ koně některé právnické firmy z Plzeňského kraje. Ředitel místní ZŠ a člen zastupitelstva Obce, který zde žije od roku 1989 situaci popisuje takto:

Tam to bylo v rámci restitucí nějak. Tady se prodávaly bytovky za korunu, nebo nějak takhle, a on to skoupil v podstatě kde se dalo. Takže on toho má celkem dost, no. Nevím, jestli je pán bílej kůň, nebo jestli to jsou fakt jeho peníze. Ale vystupuje jako vlastník, takže asi to je na něj.“ (ředitel ZŠ)

¹⁵ Zdroj: www.markuc.cz [navštíveno dne: 14. 4. 2017]

¹⁶ Zdroj: www.cuzk.cz. [navštíveno dne: 14. 4. 2017]

¹⁷ www.cuzk.cz

Paní Jana, která v Obci žije celý život (nyní v obecním bytovém domě) a pracuje jako místní poštovní doručovatelka, situaci popisuje obdobně:

... pak po revoluci byla možnost odkoupit byty ... bývalej starosta měl možnost odkoupit od nějakýho pozemkovýho fondu bytovky – ty bytovky stály korunu! On řek, že to prostě nechce... musel by do toho hodně investovat. Kdyby to v tý době za dvacet tisíc prodal, tak by mu ty lidi, co tady bydleli, utrhalí ruce. Každý by si to na svý náklady opravil... no, pak to vlastně skupili nějaký ... oni jsou od Klatov, mám takovej dojem, dva právníci, nasadili bílýho koně, kterej to vlastně jakoby spravuje, no a dali sem Cikány. (doručovatelka Jana, 49)

Převážná většina sociálně vyloučených Romů se do Obce přistěhovala z jiné obce nebo města v Plzeňském kraji. Větší míra fluktuace nájemníků je spíše v Dolní lokalitě a příčinou je hlavně nedobrovolná migrace z důvodu jejich zadluženosti. Nastane-li tato situace, hledají si nové bydlení opět v rámci okolních obcí nebo blízkých měst. S fluktuací osob závisí i bezpečnostní stav v obou lokalitách, resp. v celé Obci. Ve srovnání s předchozími lety charakterizují sociálně vyloučení i nevyloučení informátoři současnou situaci jako „klidnou.“ Starousedlíci nicméně se situací spokojeni nejsou, a to jak kvůli vysoké koncentraci Romů, tak pro jejich častou fluktuaci a způsob života. Často také srovnávají situaci před a po jejich příchodu:

No ze začátku, samozřejmě, že se to nikomu nelíbí, že jo. Tady to nikdy takový nebývalo... tady byla vlastně jedna jediná rodina cikánů a ty byli ... v klidu. Prostě ... to bylo ještě za komunistů, do práce museli chodit a takový... My už jsme si na ně tak nějak zvykli, oni si zvykli na nás... Ke mně si teda nedovolí nic, to ... to vůbec, v žádným případě. (doručovatelka Jana, 49)

Z analýzy získaných dat vyplývá, že mezi starousedlíky a sociálně vyloučenými Romy panuje napětí. Hranice mezi oběma světy je sice neviditelná, ale velmi silně zakořeněná. Vzájemně nekomunikují a udržují si od sebe odstup. Tato situace se manifestuje i v prostoru obce. Kromě výše zmíněné „zakázané lavičky“ jsou ploty zahrad v Horní lokalitě zakončeny ostnatými dráty (obr. 6).

„Když je tam nějaká akce, tak tam chodí buď bílí nebo černý. To neexistuje, aby se to spojilo. To vůbec. Bílí – černý. I ve škole je to tak. Třeba tady ve škole normálně potkám Romku s bílou holkou, tam to neexistuje. Nebo... nevšimla jsem si toho.“ (sociální pracovnice)

Ilustrujícím příkladem je jedna z místních „hospod“ (v centru obce), která reprezentuje pro Romy uzavřený prostor. Jedinou výjimku představuje paní Eva (55). Paní Eva je dle vlastních slov „křižovátka“, protože její matka je Romka a otec byl „Čech“. Svůj vstup a pozici si zde přesto musela „vybojovat“.

„Nebaví se s Cigánama. Nezlobte se na mě, ale nebaví. Jako víte co, oni je hážou do jednoho pytle.“ (Eva 55)“

Složitý vztah panuje i mezi Romy a místní samosprávou. Dlouhodobá přítomnost lokalit a problémy s nimi spojené zapříčinila určitou rezignaci a neochotu pokoušet se stávající situaci jakýmkoli způsobem řešit. Jedinou neziskovou organizací, která zde v minulých letech působila, je organizace KOTEC¹⁸. V současné době zde již nepůsobí a nepůsobí zde ani žádná organizace jiná. Jednou týdně Obec navštěvuje sociální pracovnice a

¹⁸ www.kotec.cz

kurátor pro mládež z oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Jednou týdně jsem zajede také policejní hlídka z příslušné ORP¹⁹. Pokusy navrhnout program či strategii pro zlepšení situace ze strany všech výše zmíněných aktérů se zastavily u představitelů Obce:

„Mam pocit, že je tam nějaká rezignace, nepřemýšlí se, co s tím, nějak systémově, nepotkávaj se nějaký angažovaný instituce. No, myslim si, že obec – že chtěj mít klid.“ (terénní pracovník, KOTEC)

Pregnantněji vystihuje situaci kurátor pro mládež z OSPOD:

„Pět, šest let zpátky... Obec společně se školou volaly po nějaký nápravě. Vycházelo to ze školy, ale i z obce, stížnosti na občany v těch bytovkách, většinou na Romy. S panem ... (*pracovníkem ASZ*²⁰ - pozn. A. L.) jsme svolali takový setkání, kterého se účastnili zástupci několika obcí a škol, a řešila se problematika, jakým způsobem to dělat. Upřímně, ty lidi z těch měst a obcí, s prominutím, už byli tak naštvaný, že kdyby měli něco po ruce, tak by to šli řešit už asi silou, ne nějak na papíře. Ale v každém případě, karty byly rozdaný tak, že tímhle způsobem to řešit nejde. Tak se to řešilo tak, že pan... (*pracovník ASZ* - pozn. A. L.) nabídnul, že by tam mohli mít sociální asistenty, že se udělá půl roční depistáž, různé faktury – nezaměstnanost, kriminalita atd. Na základě toho, by to Agentura vyhlásila za sociálně vyloučenou lokalitu, asi, s tím, že by tam mohli být jeden nebo dva sociální asistenti, ale s podílem obce. V každém případě to dopadlo tak, že měli dát přes mě vědět panu... (*pracovníkovi ASZ* - pozn. A. L.), zda by o tohle měli vůbec zájem. Odpověděl mi jeden člověk z těch x, který tam byli. Takže řešit to evidentně nechtěli s nějakou spoluúčastí. Možná si mysleli, že tam někdo naběhne, prostě to tam zřackuje a bude všechno v pořádku. Ale tímhle způsobem to řešit nechtěli, pokud by tam měla být nějaká spoluúčast.“ (kurátor pro mládež, OSPOD)

¹⁹ Obec s rozšířenou působností.

²⁰ Agentura pro sociální začleňování.

Informátoři ze sociálně vyloučených lokalit a terénní pracovníci neziskové organizace KOTEC poukazovali přímo na neochotu pana starosty cokoli s nimi řešit. Paní Magda vidí příčinu jeho postoje jasně:

Starosta je rasista. Hází všechny do jednoho pytle. (Magda, 40)

I podle sociální pracovnice, která se snažila vyjednat v obci kancelář, aby za ní mohli klienti docházet (a neviděli je ostatní), není přístup starosty k dané problematice adekvátní:

No, tak jako neřekla bych, že je špatná komunikace. On by rád, aby se tam něco změnilo, ale zároveň nespolupracuje. Moc tomu otevřený není. (sociální pracovnice)

4.2 Kriminalita

Za poslední zhruba rok jsme se neseťkali s tím, že by tam byl nějaký zvýšený nápad trestné činnosti, a i z řad toho přestupkového jednání tam nezaznamenáváme nějaký rapidní nárůst, ale vůbec nápad trestné činnosti, který by se nějak odlišoval od nápadu trestné činnosti, který je (v *nejbližším okolí* - pozn. A. L.) a možná i obecně, v rámci České republiky. Každopádně tam nevidujeme žádný rasistický motivovaný čin, nic takového. Nemáme tady žádný pravicový skupiny nebo nějaký ty srazy. Občas s těma starousedlíkama, že se pohádají... (PČR)

4.2.1 Narušování veřejného pořádku

Jako nejčastější formu delikventního jednání spojeného s místními sociálně vyloučenými lokalitami byl zdůrazňován nepořádek, hluk a konflikty mezi sociálně vyloučenými Romy. Hluk bývá nejfrekventovanější zejména v období, kdy obyvatelé sociálně vyloučených lokalit obdrží své sociální dávky nebo když „slaví“. Vzhledem k neexistenci obecního prostoru, v němž by se mohli scházet, tráví čas před bytovkami na území lokalit, zejména před garážemi. Veškeré aktivity, od oprav automobilů po různé oslavy a (dle informací pracovníků KOTCE) dealování drog, se odehrávají zde. Nadměrný hluk zaznamenávají zejména v Dolní lokalitě a nejvíce jej pociťují starousedlíci, kteří žijí v nejbližším sousedství lokality.

Hodně lidí, i sami Romáci, si stěžují, že mladý kluci, když padne nějaká hodina, tak se nevyspí, protože začne být mumraj. Tam jsou určitý ty garáže, který slouží k různým... dealuje se tam... To si i Romáci samotný stěžují na ty mladý kluky.“ (terénní pracovnice, KOTEC)

Nebaví mi to, protože se nevyspíte. Když se vožerou, tak se nevyspí člověk.“ (Eva 55)

Samozřejmě, že když mají po výplatě... oni tomu říkají výplata... když nechodí do práce, tak berou akorát přídavky... Tak je tady hlučno, to si tam udělají oheň, a všichni z bytovek se vyvalí ven a pustí si rádio na plný pecky a televizi na plný pecky a vyhrávají do noci, do jedné hodiny do rána. A pak zase za dva dni už je klid. (Jana, 49)

Konflikty mezi obyvateli lokalit nejsou časté, nutnost policejního zásahu je ojedinělá. Vztahy mezi nimi a starousedlíky jsou podle informátorů „v klidu“. Nejběžnější konflikt mezi nimi představují hádky vztahující se k nadměrnému hluku a nepořádku. K fyzickým potyčkám běžně nedochází, přestože sociální napětí mezi nimi existuje. Informátoři se shodují, že poslední velký konflikt, k němuž byla přivolána policie, se odehrál před několika lety v „hospodě“ u nádraží nedaleko Horní lokality:

Naposled to bylo, ale to je taky možná dva tři roky, přijeli policajti, ale normálně v pohodě. Pak jsme se dozvěděli, že přišel kluk do hospody, asi mu nabančili, takže ty se zvedli z hospody, šli na ně. Jenomže pak jsme se dozvěděli, že jim nadával, takže dostal právem nabančeno... Takže asi takový nějaký ty potyčky. (starosta)

Konflikt se vyřešil klidnou cestou i podle pana Roberta z Horní lokality:

Přišlo sem pak asi třicet bílejš a začali křičet něco o cikánech. Mysleli si, že se jich leknu! Hrozně křičeli, tak jsem jim říkal, ať přestanou, že mi tu spí děti. Policajti tu byli, ale v pohodě. (Robert, 55)

Sociální napětí mezi těmito skupinami se projevuje spíše v symbolické rovině. Obě „strany“ si od sebe udržují odstup a vzájemný kontakt nevyhledávají. Uvnitř skupin dochází k udržování stereotypů o „těch druhých“.

4.2.2 Zadluženost

Většina místních sociálně vyloučených Romů je zatížena dluhy a exekucemi. Největší podíl představují dluhy z neplacení odvozu komunálního odpadu a pokuty za spáchané přestupky.

Tam je problém třeba s pouhým odpadem, jo? Platba za komunální odpad. Co jsem to viděla, už je teda dlouho, protože teď už mi Romové smlouvy nedávají, ale dřív mi dali k nahlédnutí smlouvy. Tam bylo, že vlastně ten majitel toho domu má platit komunální odpad, ale majitel to nehradil. A pak řekl, že si to musí hradit oni. Tudíž se dostali do dluhů. Nevím, jak je to teď. (sociální pracovnice)

... A my jenom platíme. Takže když se mezi sebou poperou, ty přijedou z Klatov, ty jsou naši, poperou se mezi sebou, jde to na přestupkovou komisy, tak my to zaplatíme a nevíme ani koho. Tisíc korun za jeden přestupek platí obec. Chodí nám to po půl roce... tak do deseti. (starosta)

Neplacení poplatků za odvoz odpadu²¹ patří k hlavním jevům, které zapříčiňují nevraživost starousedlíků k obyvatelům lokalit:

Obecní úřad vlastně nemá páku na to, aby se třeba zaplatily popelnice. Ten jim to do nájmu dát nechce, že to je jejich věc, no, ale oni to nezaplatěj. Tim pádem my máme odvod za odpady sedm set na osobu. Což bychom taky nemuseli mít, jinde třeba mají kolem pětistovky, že jo, jenomže my v tom máme započítaný i je. Pak nosím spoustu exekucí a takový, jenomže oni si to prostě nevyzvedávají, vyhodí to rovnou do koše. (doručovatelka Jana, 49)

²¹ 700 Kč za člena domácnosti.

Zadluženost obyvatel lokalit podpořená diskriminací na trhu práce je jednou z hlavních příčin, které přispívají k reprodukci mechanismů sociální exkluze. A exekuce, která je na dlužníky uvalena, umocňuje racionalitu volby nelegálních způsobů obživy (typicky práce „na černo“).

4.2.3 Obchod s chudobou

Zadluženost lidí v sociálně vyloučených lokalitách, diskriminace na trhu práce a v neposlední řadě bytová politika státní správy, resp. samosprávy, prospívá v první řadě tzv. obchodu s chudobou, který „... *spočívá ve snaze soukromých subjektů co nejvíce vydělat na pohledávkách prostřednictvím poplatků či úroků z prodlení*“ [Brož, Kintlová, Toušek 2007: 55].

Z analýzy získaných dat vyvozují, že obchod s chudobou je aktuální i v Obci. Dokládá to zejména celková výše nájmu, která jednak neodpovídá stavu příslušných objektů, jednak vysoce kontrastuje s částkou, kterou za byty o stejné velikosti a na stejném místě platí obyvatelé bytového domu pana Nováka (tento dům v Horní lokalitě stojí v bezprostředním sousedství domů pana Krause). Částka, kterou nájemníci pane Krause platí, je přibližně o pět tisíc korun vyšší než nájem požadovaný panem Novákem.

My jsme dvě osoby doma, já s mamkou, mám tři jedna. Já platím nájem tři tisíce dvě stě, holej nájem, ostatek jsou poplatky, voda, topení, jo? Elektrika padesát korun je jako venkovní a sklep je padesát korun a čtyři stovky mam garáž (*celkem 13 200,-/měsíc - pozn. A.L.*). (Eva, 55)

To je typickej byznysmen. Skoupil tam nějaký baráky, má v nabídce nějaký byty a kdo platí, tak tam je. On teď už teda taky přitvrdil, takže když neplatíš, jdeš. Většina romských rodin nás oslovuje třeba jenom kvůli tomu, protože zítra nemají kde bydlet. (terénní pracovnice, KOTEC)

Informátoři z řad institucionálních aktérů shodně vypověděli, že komunikace s nimi se ze strany pana Krause omezuje „jen na to nejnutnější“:

Ten pan Kraus, prostě, ten si to tam peče... Nespolupracuje ani s obcí, se starostkou, ani se mnou... Kdo má peníze na ruce, z dávek samozřejmě, pak nemají měsíc co jíst, protože všechno dají na ubytování, ale bydlí. Tak mu dají peníze na ruku a on je ubytuje. A za dva měsíce je třeba vyhodit, protože neplatí. A je mu to jedno, protože ty peníze, ten přísun tam prostě stále je. (sociální pracovnice)

Situace nájemníků bytů pana Krause se liší v závislosti na možnosti platit. Robert (52), který bydlí v Horní lokalitě, uvedl, že pokud pan Kraus ví, že je mu nájemce schopen vše doplatit příští měsíc, s nájmem mu počká. Informátoři se také vesměs shodují, že nájemníci, kteří platí pravidelně s ním nemají žádný problém a dobře s ním vychází. Pan Kraus se také v porovnání s jinými „obchodníky s chudobou“ do určité míry stará i o vnitřní stav domů a případné opravy hradí z vlastních zdrojů. Problém s nedostatkem tepla nebo teplé vody informátoři nemají. Jeho jednání s neplatiči je nicméně nekompromisní. Paní Eva popisuje jeden z možných způsobů „vystěhování“ neplatičů nájmu takto:

„A Krause jsem viděla, ani ne rok jsem tady bydlela, otevřel okna a vyházal jim to oknem! Kraus, normálně, všechno vyházal oknem. Dyť on mýho syna ... nedostal výplatu ten den, a už 'Ven! Ven! Ven!'. Říkám, pane Kraus, ale má na to asi do konce měsíce, ne? Do konce měsíce vám to zaplatí. - 'Já na něho čekat nebudu ...! (*imituje pana Klause* – pozn. A. L.).“ (Eva, 55)

Snížené právní vědomí nájemníků je dalším zdrojem příjmů pana Krause. Běžnou praxí je rozpočítávání poplatků za topení mezi všechny obyvatele jednoho bytového domu bez ohledu na reálné množství spotřebované energie a nevracení záloh. V bytech jsou instalovány pouze měřáky na vodu, čímž pan Kraus porušuje zákon²². Situaci vystihuje sdělení paní Evy (55):

My propálíme, třeba řeknu, sto tisíc. Mezi šesti rodinama to vypočítá! My nemámě měřáky na topení. Vůbec! A nevim, kolik já jsem si propálila! Takhle to dělá Kraus s náma! My nemáme vůbec měřáky, nikdo!... Dvakrát jsem doplácela a pak jsem řekla 'prd' pane Krausi! Vodu jo, vodu máme ty budíky, podle vody já si to беру, to já si to spočítam. Mam kamaráda, kterej ví, kolik je kubík vody, tak mi to vypočítá a já mu řeknu, pane Krausi, dívejte, kolik já jsem propálila? A on 'odkud to máte? Odkud to máte?'. Já říkám, pane Kraus, já mam kamarády... a on 'No to nemůžete! To nemůžete!'. Dva roky jsem platila tak... (*podle požadavků pana Krause - pozn. A. L.*), pak mi kamarád pomohl. A teď mi vrátil sedmnáct tisíc přeplatek, před rokem mi vracel třináct tisíc. Teď už mi pořád vrací.“ (Eva 55)

Navzdory nezákonnému jednání pana Krause, panuje mezi ním a jeho nájemníky, podobně jako v jiných lokalitách, určitá symbióza. Pan Kraus si pronajímáním bytů sociálně slabým rodinám zajišťuje nemalé finanční zisky. Sociálně vyloučení lidé praxi tohoto druhu pronajímatelům tolerují, neboť bydlení u „obchodníků s chudobou“ bývá jedinou možností záchrany před pobytem na ulici.

Tak jsem říkala, nic mi jinýho nezbyvá, jenom zavolat Krausovi, aby nám dal byt. Tak jsem mu volala a říkal 'jo, přijedte a máte byt'." (Eva 55)

²² Zákon č. 67/2013 Sb. a prováděcí vyhlášky MMR č. 269/2015 Sb.

Prosperitu a obtížnou postižitelnost protiprávního jednání „obchodníků s chudobou“ podporuje kromě strachu ze ztráty bydlení také nedůvěra sociálně vyloučených jedinců k výkonným složkám státní moc.

4.2.4 Práce „na černo“

Vzhledem k zadluženosti a exekucím se pro místní sociálně vyloučené Romy stává nejvýhodnějším způsobem výdělku tzv. práce „na černo“, resp. práce bez uzavření určitého typu zaměstnanecké smlouvy. Většinou se jedná o různé druhy manuální práce, „kšeftování“ s automobily a automobilovými součástkami (včetně dovozu z Německa) a další činnosti. Tato praxe způsobuje vznik černých skládek. V porovnání se sousedními vesnicemi má Obec s černými skládkami větší problém zejména proto, že nemá vlastní sběrný dvůr.

Kromě ekonomických důvodů upřednostňování práce „na černo“ existují vnější příčiny využívání možnosti nelegálních zaměstnání. Lidé trpící sociální exkluzí – nemusí se jednat pouze o Romy – se potýkají s diskriminací na trhu práce, která jim zisk legálního zaměstnání buď zcela znemožňuje, nebo omezuje dobu jeho trvání. Modelovým příkladem je situace v místní firmě, kterou popsala informátorka Magda (40 let). Tato firma zaměstnává na dělnických pozicích především cizince, včetně těch, kteří bydlí na ubytovně v centru Obce. Romy, kteří zde poptávají zaměstnání, „vyhodí“ mezi dveřmi s tvrzením, že *„ted' nikoho nepotřebují“*. V případě, kdy jsou povinni je zaměstnat – přijdou-li s *„papírem od úřadu práce“* – se stalo běžnou praxí jejich pracovní poměr ukončit po uplynutí zkušební doby.

Mezi lokalitami je v oblasti této „zaměstnanosti“ značný rozdíl. Zatímco v Horní lokalitě takto pracují téměř všichni, v Dolní lokalitě pak více nárazově a častěji se spoléhají pouze na příjem ze sociálních dávek. Analýza dat dále naznačuje, že skutečnost, zda člověk pracuje, je důležitým nástrojem, který stratifikuje místní sociálně vyloučenou romskou

populaci. Míra „zaměstnanosti“ ji rozděluje na skupinu těch, kteří pracují více méně pravidelně. Tito lidé představují nejméně problematickou klientelu sociálních pracovníků a projevují zájem o zlepšení své životní situace touto cestou. Na ty, kteří nepracují, shlížejí s určitým despektem. Druhou skupinu tvoří lidé, kteří pracují „na černo“ jen příležitostně, nebo vůbec. Tito naopak pohlížejí s despektem na pravidelněji pracující obyvatele lokalit.

Specifikem Obce je postava jistého pastora, který některým Romům z lokalit poskytuje práci „na černo“. V počtu lidí, které „zaměstnává“, se výpovědi informátorů rozcházejí (pohybují se v rozpětí od šesti do dvaceti lidí). Tento pastor údajně pochází/žije v nedalekém městě, kde funguje i náboženská organizace, v níž působí. Informátoři sami nemají jasno, o jakou křesťanskou církev jde:

Údajně nějaká sekta. Ptala jsem se paní, která u něj pracovala, natírala stoly, jestli jí nějak přesvědčoval k víře. Říkala, že ne, jenomže ona je právě negramotná, takže tomu moc nerozumí. Říkala, že si s lidmi jenom povídá. Nevím, co to je za víru. Ale ví to tam, ví to i starosta, i jsem o tom s ní mluvila, že tam něco takového je. Ale nikdo se k němu (*pastorovi* – pozn. A. L.) prostě nedostane. A ty lidi to teda neřeknou. (sociální pracovnice)

Ve prospěch těchto závěrů vypovídají data, která jsem získala průzkumem internetových zdrojů. Díky místu působiště tohoto pastora a křesťanskému jménu, které mi sdělila jedna z informátorek, se mi podařilo identifikovat muže, který odpovídá zjištěným charakteristikám a působí v jisté „církví“ v příslušném městě. I pro samotné informátory z řad Dolní lokality je jeho osoba zamlžena. Buď o něm pouze slyšeli, nebo jej znají „od vidění“, když si pro své „zaměstnance jezdí“ ve velkém autě a odváží je za prací. Přímou k lidem, kteří u něj pracují, se mi proniknout nepodařilo. Mezi mými

informátory, kteří se v prostředí této náboženské organizace pohybovali, je pouze Erika (15):

Já jsem tam chodila na modlení. No, já jsem to neuměla... pak jsem tam přestala chodit, protože třeba někdo je úplně na tom závislej. Tady odsud, z Obce, tam chodí třeba pět, šest lidí.“ (Erika 15)

Skutečnost, že informátoři z Dolní lokality, kteří s lidmi pracujícími u pastora sousedí, neznají žádné bližší informace naznačuje neochotu sdílet tento fakt s těmi, kteří u pastora „zaměstnání“ nejsou, a implikuje jistý stupeň uzavřenosti této skupiny.

... [*pastor* – pozn. A. L.] jim říká, co mají a co nemají dělat, jak se mají chovat, takže většinou se k té rodině ani nedostanete. On je zaměstnává jakoby brigádně, přímo tam pro ně jezdí, dováží je někam, ale nevím. Takže oni dělají na černo. Řekla bych, že docela hodně lidí. Ale nedostanete se k tomu. Oni neposkytnou... většinou vám nechtěj ani říct. (sociální pracovnice)

V neposlední řadě dává nedostatek informací vzniknout vlastním interpretacím situace:

To jsou ty, že chodí po barákách, tak to jsou oni. Ale oni křtí tak, že vám vezmou hlavu, potopí jí ve vodě, pak zhasnou, a ať je to táta, syn, máma, dcera, tak se spolu... víte co. A pak se rozsvítí a normálně máma se synem! Nebo táta s dcerou! No, to jsem slyšela v Tachově.“ (Eva 55)

4.2.5 Majetková kriminalita

Krádeže kovů lze označit za nejčastěji se vyskytující typ kriminality v Obci. Dochází zejména ke krádežím okapových rour a kanálových mříží. Tuto činnost starousedlíci automaticky přisuzují místním Romům. V letních měsících jsou obvyklé krádeže ovoce ze zahrad starousedlíků, kterých se často dopouštějí romské děti (ať už na pokyn svých rodičů nebo bez něj). Během našeho výzkumu jsme se s krádeží setkali jednou. Ze zahrady náležící k bytovému domu vedle Horní lokality bylo ukradeno elektronické zahradní nářadí, jehož hodnota převyšovala pět tisíc korun. Situaci momentálně řeší policie. Informátorka, která byla okradena, sdělila, že nemůže říci, že to byly Romové, protože je neviděla. Z nepřímých náznaků v rozhovoru usuzují, že je za pachatele přesto považuje:

Predtým som s nimi nemala problém. (Júlia, 60)

4.2.6 Podvod a lichva

Charakteristickým druhem kriminality, které se dopouští majoritní populace na obyvatelích sociálně vyloučených lokalit, je lichva a podvody nejrůznějších „poskytovatelů služeb“, například zdravotního pojištění. Ani mnou zkoumaná místa netvoří výjimku, přestože se zde tyto jevy nevyskytují s vyšší intenzitou:

„Akorát električky. Anebo pojištění. Teď to s nimi sepíšete a není to platný. Anebo od té elektrárny chodili a 'tady máte žárovky', když budete u nás, budete spokojený... Jednou přišli do naší bytovky, že jsou nějaká úklidová četa a že chtějí tolik a tolik, dva chlapi a jedna ženská. Ale fakt to byli podvodníci. Říkám, 'kdo vás pozval'? A oni 'no, víte, my tady musíme uklidit'...“ (Eva 55)

4.2.7 Návykové látky

Drogová problematika není v obci výrazná. Kromě alkoholu je zde užívána marihuana a pervitin. Uživatelé pocházejí z řad starousedlíků i Romů.

„My tomu rádi říkáme uzavřená scéna, protože to není jako ve velkých městech, aby se dealovalo přímo na ulicích. Aktuálně, stejně jako jsou tam starousedlíci a ty přistěhovalci, tak jsou tam dvě skupiny aktivních uživatelů. Jsou to takový – já jim říkám starý gardy – to jsou kluci až chlapi mezi dvaceti a třiceti lety, co mají zkušenosti s LSD, amfetaminem, pervitinem, marihuanou, alkoholem. Vzhledem k tomu, že je to malá vesnice, stáčí se to k tomu, že je to kombinace alkoholu a THC. Pak jsou tam – ale k těm já jsem se bohužel nedostal – nitrožilní, bude jich tam nějaká malá skupina. A pak jsou tam tzv. víkendoví uživatelé pervitinu, který když třeba jedou na koncert, tak si šňupnou.“ (terénní pracovník, KOTEC)

„Pervitin, to tady brali, no.“ (Erika 15)

V obci je za poslední roky evidován jeden případ úmrtí na následky předávkování. Jednalo se asi o dvacetiletého muže. Byl nalezen na autobusové zastávce.

4.2.8 Delikvence dětí a mladistvých

Zvýšená míra delikvence dětí a mladistvých se v Obci nevyskytuje. Běžně se jedná o záškoláctví, nepořádek, vandalismus (propalování trampolínky na hřišti u místní fary, ničení majetku starousedlíků nebo obce), zneužívání návykových látek (alkohol a cigarety, marihuana, méně pervitin) a ojedinělé krádeže. Jaký je skutečný podíl starousedlíků a sociálně vyloučených

Romů na tomto jednání nelze přesně určit. V souladu s praxí běžnou pro další místa se sociálně vyloučenými Romy bývají za pachatele označováni oni i zde:

Já nevím, no... Prostě se poflakují. Cigárko, pivečko... To dělají normálně i naši. (starostka)

Tady je naproti taky hřiště, tak večer se tady slejzaj cikánský ... natáhnou si síť, hrají nohejbal ... Padne večer, deset hodin, je tma a jdou domu. Žádné prostě bordel, nebo něco. To ne. Taky to jsou děti, že jo, taky se prostě chtějí nějakým způsobem bavit. (doručovatelka Jana, 49)

Informátoři z řad starousedlíků popisovali situaci přepadání „bílých“ dětí romskými na autobusové zastávce, v čemž pramení jejich obava pouštět děti samotné ven. Jakub (30) vyprávěl příběh dívky, která musela být z tohoto důvodu hospitalizována. Obdobnou situaci zná ze svých cest na střední školu do blízkého města i informátorka Klára (28), podle níž se to stávalo, když byl člověk sám.

Zbili ji, protože jim nedala deset korun. (Jakub, 30)

V lokalitách žije několik nezletilých matek, podle slov kurátora pro mládež z OSPOD ale není situace extrémní. Eviduje také případy, které formálně spadají do kategorie pohlavního zneužívání:

Nejsou to jen romské rodiny, ale jejich hranice dospívání je posunutá jinde – ale nic radikálního, objevuje se tam spíš pohlavní zneužívání, že šestnáctiletý kluk se vyspí se čtrnáctiletou, takže je to šetřený jako pohlavní zneužívání. Ale to je otázka, protože sice v trestním zákoníku to

je, ale s tou jejich vyspělostí... Ale tak to bylo vždycky. (kurátor pro mládež, OSPOD)

4.2.9 Závažná trestná činnost

Existenci závažné trestné činnosti (vraždy, organizovaný obchod s lidmi, aj.) jsem v Obci během výzkumu neodhalila.

4.3 Shrnutí

Z analýzy dat vyplývá, že v dané obci není zvýšený nápad trestné činnosti ze strany sociálně vyloučených Romů. V tomto ohledu jsou nejzávažnějším typem kriminální činnosti občasné krádeže. Problematickým se jeví záškoláctví a případné konflikty mezi „neromskými“ a romskými dětmi a mládeží. V některých situacích se projevuje snaha romských dětí dominovat nad neromskými. Konflikty mezi starousedlíky a Romy se většinou odehrávají v podobě hádek o snížení hluku a nedělání nepořádku v Obci. Tyto konflikty se obejdou bez nutnosti kontaktovat policii. Fyzické střety jsou mezi nimi ojedinělé, častěji dochází k potyčkám mezi jednotlivými Romy nebo romskými rodinami. Závažnějším typem nezákonné činnosti ze strany majoritní populace. Skutečnost, že ve veřejném prostoru neexistují místa ke společnému trávení času (odstranění nebo znepřístupnění laviček pro Romy), obyvatelé místních sociálně vyloučených lokalit jsou nuceni trávit čas v prostoru sociálně vyloučené lokality, kde jim útočiště poskytují garáže v přízemí bytových domů. Tímto jsou vyčleněni ze sociálního života Obce. Pro Obec je relevantní problematika obchodu s chudobou. Majitel bytových domů, pan Tomáš Kraus, jehož jednání se v mnoha případech rozchází se zákonem, využívá zadluženosti svých nájemníků, čímž přispívá k prohlubování jejich sociálního vyloučení. K tomuto jevu napomáhají také jedinci, kteří zaměstnávají místní Romy „na černo“. Neromští obyvatelé Obce nemají

strach v noci vycházet a z bezpečnostního hlediska se necítí být sociálně vyloučenými Romy více ohroženi.

Výsledky výzkumu naznačují, že problematika zvýšeného nápadu kriminální činnosti běžně přisuzovaných sociálně vyloučeným lokalitám – na rozdíl od jiných obcí či měst, v nichž se tyto lokality nacházejí – se v této Obci nevyskytuje. Je tedy otázkou, zda lze místní sociálně vyloučené lokality za takové považovat. Pro toto označení hovoří pouze obchod s chudobou zapříčiňující zvýšený počet Romů v Obci.

4 ZÁVĚR

Situace v sociálně vyloučených lokalitách a zejména míra kriminality jejich obyvatel a častá sociální kontrola může být těmito lidem mnohdy spíše přisuzována jejich okolím, aniž by se tato přesvědčení zakládala na reálném nápadu trestné činnosti. Jak uvádí Didier Fassin, [*Tito lidé* – pozn. A. L.] *si uvědomují, že to, co se jim děje, se nevztahuje k tomu, co udělali, ale k tomu, kým jsou*“ [Fassin 2013: 7].

V této práci jsem se snažila poukázat na naléhavost změny současného společenského diskurzu o sociálně vyloučených lidech – Romech. Snažila jsem se přiblížit dva různé světy, které jsou provázané, ale oddělené zároveň. Dva světy, které se řídí jinými pravidly, ale musí fungovat podle stejných zákonů.

Při výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách jsem se pravidelně setkávala s porušováním základních lidských práv Romů ze strany majoritní společnosti. Pokud upozadíme projevy tohoto fenoménu, které jsou „vidět“, objeví se jev, v němž shledávám podstatu této problematiky. Tou je skutečnost, že se tak mnohdy děje neuvědoměle a samozřejmě. Ilustrujícím příkladem může být odstraňování laviček z veřejného prostoru za účelem zabránit shromažďování Romů v ulicích. Logickým důvodem je samozřejmě snaha vyhnout se potížím s hlukem, nepořádkem a dalším jevům, které narušují společné soužití majority s „problémovou“ minoritou. Znepokojujícím faktem je však uplatňování tohoto opatření jako běžné praxe. Praxe, která se stane samozřejmostí. A to, co je samozřejmé, se může stát tím, co je „pravdivé“. A to, co je pravdivé, již nevyvolává nutnost další reflexe, přemýšlení o tom, zda je to „správné“, morální nebo legální.

V nepřiznávání základních lidských práv marginalizovaným skupinám vidím podstatu „kriminality“ spojené se sociálním vyloučením. Společenskou změnu může vykonat jen ten, kdo v rukou drží moc. Moc má v rukou majorita. A dokud tato majorita nepřizná sociálně vyloučeným lidská práva, která sama určila, nemůže dojít ke změně společenského diskurzu.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Becker, H. S. 1963. *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.

Bernard, H. R. 2006. *Research Methods in Anthropology*. Lanham: AltaMira Press.

Bourdieu, P. 1998. *Teorie jednání*. Karolinum: 1998.

Brož, M., P. Kintlová, L. Toušek. 2007. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. Praha: Člověk v tísni – společnost při České televizi.

Budilová, L., M. Jakoubek. 2007. „Několik tisíc slov úvodem.“ Pp. 11-18 in Lenka

Budilová, Marek Jakoubek (eds.) *Cikánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové.

Fassin, D. 2013. *Enforcing Order. An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity Press.

GAC spol. s r. o. 2015. *Analýza Sociálně Vyloučených Lokalit v ČR*. Praha: GAC spol. s r. o.

Jakoubek, M. 2012. „Romská“ kriminalita – specifika, příčiny, souvislosti.“ *Časopis pro obecnou antropologii a příbuzné obory* 3 (1): 39-50.

Madanipour, A. 1998. „Social Exclusion and Space.“ Pp. 75-89 in Ali Madanipour, Göran Cars, Judith Allen (eds.). *Social Exclusion in European Cities: Processes, Experiences, and Responses*. London and New York: Routledge.

Pavelčíková, N. 2008. „Proměny romské komunity v průmyslovém městě.“ Pp. 62-80 in Lenka Budilová, Marek Jakoubek (eds.). *Romové a cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinární pohled*. Voznice: Leda.

Radostný, L., M. Růžička. 2006. „Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality.“ Pp. 201-229 in Tomáš Hirt, Marek Jakoubek (eds.). *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Růžička, M., L. Toušek. 2014. „Sociální exkluze: její prostorové formy a měnící se podoby.“ Pp. 117-139 in Jiří Šubrt (eds.). *Soudobá sociologie VI: oblasti a specializace*. Praha: Karolinum.

Steiner, J. 2004. „Ekonomie sociálního vyloučení.“ Pp. 218-226 in Tomáš Hirt, Marek Jakoubek (eds.). *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Walach, V. 2013. „Čeští Romové, sociální vyloučení a bezpečnost: Pohled z druhé strany etnického konfliktu.“ Pp. E. Szyszlak, T. Szyszlak (eds.). *Kwestia romska w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego państwa*. Wrocław: Centrum Badań Partnerstwa Wschodniego.

Young, Jock. 1999. *The Exclusive Society*. London: SAGE Publications Ltd.

Elektronické zdroje:

www.czso.cz

www.cuzk.cz

www.psp.cz

6 Resumé

This Bachelor thesis investigates and discusses the phenomenon of „mutual crime“ in Roma ghettos in the Czech Republic. Using Ali Madanipour's concept of socio-spatial exclusion and Marek Jakoubek's theory of „Roma crime“, it depicts the world of majority society and the world of the excluded Roma as two different perceptions of social relations out of which emerge various forms of criminal behaviour. The text focuses on the (un)conscious violation of basic human rights of the Roma minority by actors from the majority as one of the main factors underlying criminal conduct in this context. The empirical part of this thesis analyses data constructed through ethnographic research in a Roma ghetto in a Czech village. Data were collected via participant observation and semi-structured interviews with actors in the field.

7 Přílohy

Příloha 1. Přehled informátorů.

Tabulka 1. Informátoři – sociálně vyloučené lokality.

Jméno	Věk	Současné bydliště	Délka pobytu v Obci	Předchozí bydliště
Robert	52	Horní lokalita	11 let	okolí Obce
Magda	40	Dolní lokalita	11 let	Stříbro
Eva	55	Dolní lokalita	6 let	Tachov
Erika	15	Dolní lokalita	5 let	Záchlumí
Nikola	15	Dolní lokalita	5 let	Tachov

Tabulka 2. Informátoři – „starousedlíci“.

Jméno	Věk	Délka pobytu v Obci
Klára	28	28 let
Jakub	30	5 let
Karel	45	20 let (od svatby)
Simona	49	20 let
Júlia	60	5 let
Jana	75	?

Tabulka 3. Informátoři – zástupci institucionální sféry.

Jméno	Věk	Funkce	Instituce
Jan	54	Starosta (2. období)	OÚ*
Richard	58	ředitel, člen zastupitelstva obce	MŠ a ZŠ, OÚ
Markéta	60	Pošťačka	Česká pošta – pobočka (obec)
Simona	49	Pošťačka	Česká pošta – doručovatelka
Ida	37	sociální pracovnice	MÚ**
Martin	35	terénní pracovník	Kotec, Nezisková organizace
Katka	36	terénní pracovník	Kotec, Nezisková organizace
Monika	26	terénní pracovník	Kotec, Nezisková organizace
Petr	33	terénní pracovník	Kotec, Nezisková organizace
Marek	45	kurátor pro mládež	SPOD*** Příslušníci Policie České republiky (PČR)****

*obecní úřad

** městský úřad (vykonává v Obci přenesenou působnost)

*** Odbor sociálně-právní ochrany dětí (vykonává v Obci rozšířenou působnost)

****Policie ČR

Tabulka 4. Majitelé bytových domů v sociálně vyloučených lokalitách.

Jméno	Věk	Bydliště	Počet domů v Obci
Tomáš Kraus	68	Plzeňský kraj	9
Jaroslav Novák	?	?	1

Příloha 2. Obrazová dokumentace.

Obrázek 1. Centrální ulice.

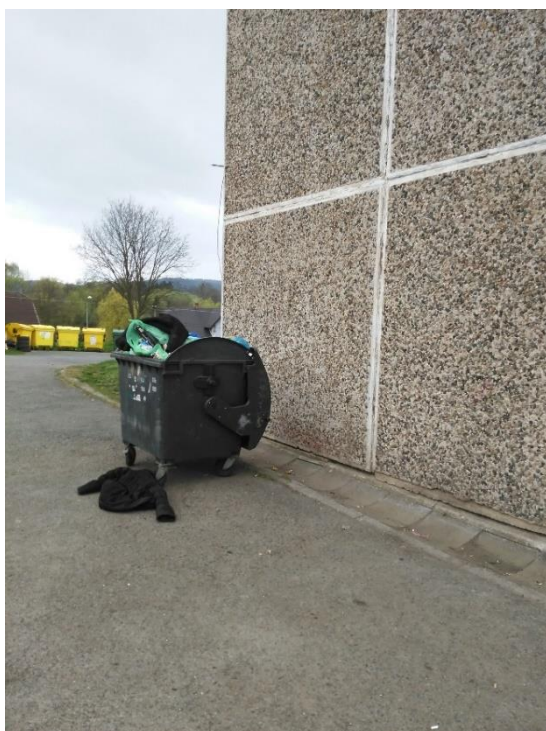
Obrázek 2. Zastávka autobusu.

Obrázek 3. Zakázaná lavička (foto: Marcel Romanutti).

Obrázek 4. Horní lokalita

Obrázek 5. Dolní lokalita.

Obrázek 6. Zahrada v sousedství Horní lokality.

Příloha 3. Úryvek z rozhovoru s poštovní doručovatelkou Janou (49).

Místo: doma (bytovka)

Datum: 3. 4. 2017

Délka: 35 min

Záznam: audio

Tazatel 1: A. Lachoutová

Tazatel 2: M. Romanutti

Rozhovor se uskutečnil u paní Jany doma (obecní bytovka sousedící se SVL). Přijala nás velmi vlídně a během celého rozhovoru byla velmi otevřená. Přítomná byla i její kočka Máša. Získali jsme kontakt na místního kronikáře, a především první informaci o cikánském „kápovi“ figurujícím v Horní lokalitě. Odcházelí jsme s nabídkou na budoucí posezení u kávy a ochotou kdykoli nám zodpovědět jakékoli naše další otázky.

T1: Nevadí, když si to nahrajeme, abychom se k tomu mohli později vracet?

I: (vstřícně) Né, nevadí.

T1: Děkujem.

I: Teď nevím, kde jsem skončila.

T1: Že cikáni, i když...

I: No, no, no. Ale jako ... oni jsou poměrně v klidu. Oni prostě ... oni tady maj svojí komunitu, maj tady takovýho jakoby ... já nevím, jak to říct, jestli guru, nebo prostě nevím, takovýho ... kterej je tady má pod palcem. Jakmile prostě se něco děje mezi nima, tak jako von je srovná do latě. Ten bydlí takhle nahoře a ...

T1: Jako u nádraží?

I: U nádraží, u nádraží. Pak jsou tady... každej s každym příbuznej, jo? Takže prostě v jedný bytovce je třeba těch šest rodin, ale ten je příbuznej, to je máma, to je táta, to je prostě, jo? ... tchán a takovýdle.

T1: Hm.

I: No a ... Když tady byli ještě – je to tak rok zpátky – tak teda to tady byli i policajti zasahovat ... bitka mezi nima, nevím, o co se dohadovali, ale prostě přišel ... vytáh sekeru -

T1: Aha...

I: - a řešilo se to sekerou.

T2: Jako ten ... ten ...

I: Ne! Ne, ten ne, ale tadydle mezi sebou jako, jo? Z bytovek naproti ... naproti ... (*ukazuje směrem k bytovkám SVL přes silnici*). Jesi si pučili nějaký peníze ... nevím, co v tom bylo. Nebo auto, to už ... to nevím ... ale prostě se to řešilo sekerou. Přijeli policajti, jedny policajti si stoupli na jednu stranu, druhý na druhou stranu a jenom čekali, jesli teda k něčemu dojde. No, nakonec teda je nějak rozehnali, a ten co to tady vlastně vyvolával, tak ten se tady votad' odstěhoval. Nakonec jsme zjistili, že on byl v nějaký sektě.

T1: Hm...

I: No, takže jako ... všechno vnímal, že mu to jakoby našeptává nějakaj ten ... já nemůžu říct bůh, ale prostě... nějakaj... něčemu věřil, nevím...

T1: Jo jo jo...

I: Měl to napsaný na dveřích, nějakaj takovej slogan. Nevím.

T1: A to je víc lidí v tý sektě tady, nebo to byl jenom on?

I: Ne. To byl asi jedinej on. No...

T2: Takže nic takovýho už tady teď nezaznamenáváte?

I: Ne. Ne. Ne. Ne ne ne. Teď už ne. Teď už je to tady v klidu, no.

T1: Hm.

I: Když ... samozřejmě, že když mají po vejplatě, nebo... voni tomu říkaj výplata, že jo... když nechoděj do práce, tak berou akorát přídavky nebo prostě nějaký takovýdle ty... tak je tady hlučno, to si tam udělaj oheň, a všichni z bytovek se vyvalí ven a pustěj si rádio na plný pecky a televizi na plný pecky a vyhrávají do noci, do jedný hodiny do rána. Nó ... a pak zase ... za dva dni už je klid. (smích)

T2: A ještě ten chlápek, jak jste říkala, z tý sekty, tak nevíte, kde ta sekta měla působení?

I: Nevím! To nevím. To nevím. ... Ani nevím jako ... co to bylo za sektu.

T1: A co se třeba týče vztahů právě těch Romů a těch místních starousedlíků ... vlastně vy tady taky bydlíte nějakou dobu už, že jo?

I: No. Já tady bydlím vod pořád.

T1: Jo. Aha. (smích)

I: (smích)

T1: Jo ... Tak to vnímáte jak třeba? Jak to vypadá?

I: No ze začátku samozřejmě že se to nikomu nelíbí, že jo ... prostě jako ... protože to bylo ... tady to nikdy takový nebývalo... tady byla vlastně jedna jediná rodina cikánů a ty byli ... v klidu. Prostě ... to bylo ještě za komunistů, že jo, do práce museli chodit a takovýdle ... no a úplně prostě normálně. Jenomže pak po revoluci se ... byla možnost odkoupit byty ... bejvalej starosta měl možnost odkoupit vlastně vod nějakýho pozemkovýho fondu bytovky –

T1: Hm...

I: - ty bytovky stály korunu! On řek, že to prostě nechce, že prostě musel by do toho hodně investovat. Kdyby to v tý době za dvacet tisíc prodal, tak by ty lidi, co tady bydleli, tak by mu utrhalí ruce. Každěj by si to na svý náklady opravil.

T1: Hm ...

I: Byt třeba tři jedna, že jo...

T1: Hm ...

I: Ale... no, pak to vlastně skupili nějaký ... oni jsou od Klatov, mám takovej dojem? Prostě dva právníci, nasadili bílýho koně, kterej to vlastně jakoby spravuje, no a dali sem cikány.

T1: Hm... A ten bílej kůň, to je...?

I: Pan Kraus.

T1: Jo.

I: Hm...

T1: Takže ona je ale vedená jako vlastník, ne? Nebo co jsem koukala...

I: No, ona je vedená jako vlastník. Ale přitom jako je to pod nějakou tou záštitou těch... těch právníků -

T1: Jo takhle ...

I: - z těch Klatov.

T1: Aha... aha ...

I: Hm ...

T1: Takže to jakoby nemá na triku jen ona...

I: No, no, no.

T2: Hm.

I: No, takže de fakto... tady jsou tři bytovky nahoru, to je její... a tři bytovky tajdle dole, to je šest... nahoře jsou dvě...

T2: Dvě.

I: No.

T2: Takže osum baráků ...

I: Osum... osum bytovek.

T1: Hm.

I: Hm.

T1: A ještě by tady měl bejt nějaký ten pan Kučera taky? -

I: Ano ...

T1: - co má mít nějaký byty?

I: No... no... Ten má tu vysokou bílou bytovku -

T1: Aha ... aha ...

I: - tadydle.

T1: Taky nahoře.

I: Jo. No... A pak jediná vlastně obec ta měla tuto bytovku a nahoře jsou takový ty s těma třema vchodama... Jenomže to pak se prodalo ... odkoupili si to teda ty, co tam bydlí ... to jako ... obec si teda nepustí do svého majetku žádnýho cikána ... to jako v žádným případě (rozhodný tón).

T1: A tady to už je teda taky asi rozprodaný?

I: Ne. Tady tuto je obecního úřadu.

T1: To je obecního, aha, aha...

T2: Hm.

I: Ještě má vlastně z bývalý školky, tak si udělali taky byty a ty jsou sociální byty, takže to taky vlastní obec a tam vlastně, kdo je prostě jakoby sociálně slabej, tak má možnost tam bejt, ale jako ... není to ... není to sociálně slabej, aby byl cikán ... to ne, prostě ...

T1: Hm... Prostě musí to bejt bílej.

I: Musí to bejt bílej. Ano. Tak.

T1: Jasně.

I: Hm.

T1: Hm. A ... No a vlastně kromě třeba toho hluku a takhlenc, zaznamenala jste třeba ještě nějaký problémy tady s tou lokalitou?

I: Ne. Ne, ne. Ne, to ne.

T1: Hm.

I: My už jsme si na ně jako tak nějak zvykli, oni si zvykli na nás, jako ... Ke mně si teda nedovolí nic, to ... to vůbec, v žádným případě. Zdraví, děti zdraví všechny, no ... v pohodě.

T1: Hm.

T2: Takže nějaký výkaz jakože by tu byla nějaká kriminalita zvýšená... ?

I: Ne, ne, to ne, to ne.

T1: Třeba bojíte se večer vyjít na ulici nebo někdo tady ze starousedlíků?

I: Ne, ne.

T1: Taky ne ...

I: To si myslím, jakože ... prostě asi by se to možná nestalo, že by tady někoho ... někoho přepadli, nebo prostě ...

T1: Hm.

I: Hned by každéj věděl, kdo to udělal.

T1: Jasně.

I: (smích)

T1: (smích)

I: Protože ty ... vlastně ... oni se tady taky už drží jakou dobu.

T1: Hm.

I: Už se to ... Bylo vlastně jeden čas to, že po třech měsících se prostě v bytech točili, a teď... ne. Tadydle tadydle eště v těch dolejších spodních bytovkách, eště možná tam jako jo. Ale tadydle nahore... ne, tam je to prostě celej rok, jedni a ty samí.

T1: Jo?

T2: Hm.

I: De to s nima, no.

T1: Jasně. To je dobrý ...

I: Já vždycky, když jim nosím poštu, tak jsem zjistila to, že nesmím ukázat, že se jich bojím, ale nesmím dát najevo, že já mam navrch.

T1: Hm...

I: To ne. Musím prostě s nima jednat jako se sobě rovnejma. I když si myslím, kolikrát, že to je pól, nebo něco takovýdlehého, ale prostě ... jednam s nima ... ve slušnosti a voni se mnou teda taky.

T1: A stalo se, že jste třeba narazila, že jste s nima třeba jednala nevědomě, jakože třeba máte navrch nebo že se bojíte, a že by se stala nějaká ...

I: Ne. Ne, ne, ne, ne. To ne, to ne. To se mi nestalo. A navíc jako já... třeba, oni ví, že se mnou je taková sranda a všechno, tak prostě oni to berou tak, jako -

T1: Hm...

I: - že ... oni i sami ze sebe si, jo? Když se mě zeptaj: „Máme poukázku, nebo něco?“ a ta druhá cikánka třeba řekne: „Běžte do práce, cikáni!“, já říkám: „No konečně, někdo se ozval, má pravdu!“. (smích)

T1: (smích)

I: No.

T1: Jo, jo ... jasný.

I: Takže jako oni ví, že ... když jsem si třeba přisadila a takový ... prostě ve srandě ... všechno ve srandě.

T1: Hm ... A třeba na nějaký konflikty mezi nima jste narazila, zrovna když jste roznášela poštu, že se tam zrovna něco dělo mezi nějakějma rodinama, nebo něco se někdy stalo?

I: No to vim, že se ... takhle se nahoře poprali ... Ten je tam srovnal ... no ... pak jsem ... Protože chodil vo holi, že jo. Tak jsem se ho zeptala, říkám: „Co se ti stalo?“ nebo „Co se vám stalo?“ a „Já jsem se popral.“ Já říkám: „Taky s cikánem?“ „Jó, taky.“ (smích)

T1: Hm.

I: Takže prostě si vyřizovali něco mezi sebou, no.

T2: Jo, jo, jo.

T1: A ten člověk, jak jste říkala teda, že to tady má pod pácem, tak to platí tady i pro dolejšek, nebo jenom pro ten vršek?

I: Pro ten hořejšek.

T1: Pro ten hořejšek.

I: No.

T1: Ten tam teda i bydlí –

I: No...

T1: - A –

I: No...

T1: A to je nějaký starší pán, nebo ...?

I: *(povzdechne a zamyslí se)* Sedmdesátej druhej ročník.

T1: Hm. Hm. Takže prostě něco přes čtyřicet.

I: No.

T1/T2: Hm.